

Investigating the Psychometric Properties of the Iranian Version of the Teacher's Social Stress Scale in Relation to the Students

Majid Yousefi Afrashteh^{1*}, Sara Lotfifard²

1. Associate Professor, Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran
2. M.A. in Educational Psychology, University of Zanjan, Zanjan, Iran

(Received: October 17, 2021; Accepted: April 10, 2022)

Abstract

Monitoring teachers' stress with credible tools can be very useful in order to increase mental health and make appropriate policies and decisions in relation to these people. The aim of this study was to evaluate the validity and reliability of a specific scale for teachers to assess the stress applied to them by students. In the present correlation study, 520 teachers at different levels of education responded to the teacher-student social stress questionnaire (Tadi et al., 2017) and the Maslach burnout questionnaire (1981). Cronbach's alpha was used to evaluate the reliability of the internal components of the questionnaire and confirmatory factor analysis was used to evaluate the construct validity. Also, to ensure the convergent validity of the questionnaire, its correlation with the score obtained from the Maslach Burnout Questionnaire was examined. The results of confirmatory factor analysis showed that all questions significantly measured the four underlying factors of the teacher-social stress questionnaire in relation to the student, including verbal aggression, objection, inappropriate reaction and inappropriate behaviors. Overall, the results of this study showed that the teacher's consensual stress questionnaire in relation to the student in the Iranian version has acceptable validity and reliability.

Keywords: Psychometric, Social stress, Stress, Teacher-student relationship.

* **Corresponding Author, Email:** yousefi@znu.ac.ir

بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه ایرانی مقیاس استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش آموز

مجید یوسفی افراشته*^۱، سارا لطفی فرد^۲

۱. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

۲. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۵؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۱)

چکیده

نظارت بر استرس معلمان با ابزارهای معتبر می‌تواند به منظور افزایش بهداشت روانی و اتخاذ سیاست‌ها و تصمیم‌های مناسب در رابطه با این افراد بسیار مفید باشد. پژوهش حاضر با هدف بررسی روایی و اعتبار یک مقیاس خاص برای معلمان برای ارزیابی استرس وارد شده به آن‌ها از طریق دانش‌آموزان انجام شد. در مطالعه همبستگی حاضر ۵۲۰ معلم در مقاطع تحصیلی مختلف به پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز تادی و همکاران (۲۰۱۷) و پرسشنامه فرسودگی شغلی ماسلاچ (۱۹۸۱) پاسخ دادند. به منظور بررسی اعتبار از نوع همسانی درونی مؤلفه‌های درونی پرسشنامه از آلفای کرونباخ و برای بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. همچنین، برای اطمینان از روایی همگرایی پرسشنامه، همبستگی آن با نمره حاصل از پرسشنامه فرسودگی تحصیلی ماسلاچ (۱۹۸۱) بررسی شد. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد همه سوال‌ها به طور معناداری چهار عامل زیربنایی پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز شامل پرخاشگری کلامی، ابرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند را اندازه می‌گیرند. در مجموع، نتایج این مطالعه نشان داد پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز تادی و همکاران (۲۰۱۷) در نسخه ایرانی از روایی و اعتبار قابل قبولی برخوردار است.

واژگان کلیدی: استرس اجتماعی، استرس، رابطه معلم و دانش‌آموز، روانسنجی.

مقدمه

از مهمترین چالش‌های زندگی حرفه‌ای معلمان و عوامل اصلی فرسودگی شغلی آن‌ها استرس شغلی است (هرمان و رینکه^۱، ۲۰۱۵؛ آنسلی^۲ و همکاران، ۲۰۲۱). پژوهش‌ها و مطالعات زیادی نشان می‌دهد سطح متوسط استرس معلمان در مقایسه با مشاغل دیگر بالاتر است. این مطالعات همچنین تأیید می‌کند که تدریس یک حرفه طاق‌فرسا و استرس‌زاست (هرمان و همکاران، ۲۰۲۰). فرسودگی شغلی^۳ پاسخ احتمالی به عوامل استرس‌زای طولانی‌مدت معلمان به خصوص معلمان زن است (بوتیانی^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین، فرسودگی شغلی پدیده‌ای رو به رشد است که می‌تواند به طرز چشمگیری منجر به کاهش کارایی و عملکرد معلمان شود (آنسلی و همکاران، ۲۰۲۱).

کایریاکو^۵ (۲۰۰۱) استرس معلم را بروز احساسات ناخوشایند و منفی مانند عصبانیت، اضطراب، ناامیدی و افسردگی که مرتبط با کار آموزش است، تعریف می‌کند. در سطح کلاس استرس معلمان می‌تواند از تلاش آن‌ها برای تأمین نیازهای آموزشی، رفتاری، عاطفی، اجتماعی و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و همچنین، مدیریت اختلالات در کلاس ناشی شود (هرمان و رینکه، ۲۰۱۵؛ کایریاکو، ۲۰۰۱؛ بویل^۶ و همکاران، ۱۹۹۵). فراتر از سطح مدرسه، عواملی همچون تعامل با همکاران، والدین دانش‌آموزان، کمبود حقوق و حمایت‌های مالی و همچنین ارزیابی عملکرد از سوی دولت می‌تواند در این امر مؤثر باشد (هرمان و رینکه، ۲۰۱۵؛ کایریاکو، ۲۰۰۱).

اگرچه منابع استرس شغلی برای هر معلم منحصر به فرد است اما دو عامل زمینه‌کاری و تعامل با دانش‌آموزان به عنوان عوامل اصلی استرس معلمان شناخته می‌شود (اسکالویک و اسکالویک^۷، ۲۰۱۷). مطالعات اخیر نشان می‌دهد که روابط بین فردی نقشی اساسی در کار معلمان و فرسودگی

-
1. Reinke
 2. Ansley
 3. Burnout
 4. Bottiani
 5. Kyriacou
 6. Boyle
 7. Skaalvik & Skaalvik

شغلی آن‌ها دارد (ون دروگنبروچ^۱ و همکاران، ۲۰۱۴). البته همه روابط بین فردی تاثیر یکسانی بر فرسودگی شغلی ندارد و به نظر می‌رسد ارتباط با دانش‌آموزان مهمترین نقش را با هر یک از ابعاد فرسودگی شغلی معلمان داشته باشد (فریدمن^۲ و همکاران، ۲۰۰۶؛ چانگ^۳، ۲۰۰۹؛ اسپلید، کومن و سیچ^۴، ۲۰۱۱؛ ون دروگنبروچ و همکاران، ۲۰۱۴).

مطالعات نشان داده است که رفتارهای مخل دانش‌آموزان عامل مهمی برای فشار به معلمان است (بیکر و دمروتی^۵، ۲۰۰۷؛ اورز، تامیک و براورز^۶، ۲۰۰۴؛ بویل و همکاران، ۱۹۹۵؛ کینونن و سالو^۷، ۱۹۹۴). در واقع، رفتار غلط دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی معلمان تداخل ایجاد می‌کند (رابرز^۸ و همکاران، ۲۰۱۲). معلمان از صرف زمان قابل توجه‌ای برای مقابله با این رفتارها خبر می‌دهند (بیمن، رینالد و استفنسون^۹، ۲۰۱۱). خطر بزرگتر زمان‌بست که تعارضات بین معلم و دانش‌آموز به دلیل تکرار رفتارهای غلط باعث انباشت استرس در معلم شود (ارواستی^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۲). در نتیجه منفی‌نگری معلم ممکن است یک حلقه معیوب ایجاد کند که در آن مشکلات رفتاری دانش‌آموزان بیشتر شود (گریسون و آلوارز^{۱۱}، ۲۰۰۸). بنابراین، فرسودگی شغلی معلمان بر دانش‌آموزان نیز تأثیر متقابل می‌گذارد و این موضوع نیاز به توجه و حمایت اجتماعی از این گروه جامعه را مشهود می‌کند (فیورلی^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۵).

ناگاتومو^{۱۳} و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود پنج عامل زمان صرف‌شده خارج از کار،

-
1. Van Droogenbroeck
 2. Friedman
 3. Chang
 4. Spilt, Koomen & Thijs
 5. Bakker & Demerouti
 6. Evers, Tomic & Brouwers
 7. Kinnunen & Salo
 8. Robers
 9. Beaman, Reynolds & Stephenson
 10. Ervasti
 11. Grayson & Alvarez
 12. Fiorilli
 13. Nagatomo

خودارزیابی معلم از توانایی‌های خود، روابط با معلمان دیگر، تعاملات اجتماعی خارج از تدریس و وظایف خارج از درس دادن معلم را با پرسشنامه‌ای شامل ۲۳ سؤال به عنوان مقیاسی برای سنجش استرس معلمان ژاپنی طرح کردند. کورموسی^۱ و همکاران (۲۰۱۵) استرس معلمان یونانی را با ویژگی‌هایی مانند زندگی‌نامه معلمان، خودکارآمدی و روش‌های مدیریت کلاس سنجیده‌اند. پرسشنامه مونتهله^۲ و همکاران (۲۰۱۴) شامل ۲۰ سؤال از معلمان رومانیایی بود که بیشتر معطوف به عوامل کلاسی همچون نظم و انضباط کلاس، نتایج تحصیلی دانش‌آموزان و پیگیری مسائل مربوط به دانش‌آموزان می‌شد. ماریا کللیازورلو^۳ و همکاران (۲۰۱۳) رضایت از روابط با همکاران، رضایت از شغل، رضایت از شرایط کار و رضایت از مسائل خارج از شغل معلمان ایتالیایی را برای سنجش استرس آن‌ها با ۱۵ سؤال بررسی کردند. کریمی و مرادمند (۱۳۹۰) برای بررسی استرس شغلی معلمان ایرانی از پرسشنامه استرس شغلی کایریاکو و ساتکلیف^۴ (۱۹۷۹) استفاده کرده‌اند. این پژوهش نشان داد حجم زیاد کار، فقدان رشد حرفه‌ای، عدم منزلت اجتماعی، روابط سرد و نامناسب میان همکاران، مسائل مربوط به دانش‌آموزان و کمی حقوق و مزایا بیش از حد متوسط در ایجاد استرس شغلی معلمان مؤثر بوده است. بیانی و سمیعی (۱۳۹۳) نیز در پژوهش خود با عنوان نقش استرس شغلی و فرسودگی شغلی بر سلامت روانی معلمان از پرسشنامه استرس شغلی موسسه سلامت و ایمنی انگلستان استفاده کرده‌اند که این پرسشنامه شامل ۳۵ سوال و ۷ مقیاس فرعی شامل تقاضا، کنترل، حمایت مسئولین، حمایت همکار، روابط بین همکاران، نقش و تغییر می‌باشد.

نظارت بر استرس معلمان با ابزارهای معتبر می‌تواند به منظور افزایش بهداشت روانی و اتخاذ سیاست‌ها و تصمیم‌های مناسب در رابطه با این افراد بسیار مفید باشد. ابزارهای مختلفی برای سنجش استرس معلمان تهیه شده است. برای مثال، پتگرو و ولف^۵ (۱۹۸۲) در پرسشنامه‌ای، استرس مرتبط با نقش، استرس مبتنی بر وظیفه و استرس محیطی معلمان را اندازه‌گیری کردند، اما این پرسشنامه عوامل مرتبط با استرس اجتماعی معلمان را بررسی نکرده است. رهاب (۱۳۹۴) در

-
1. Kourmoussi
 2. Muntele
 3. Cleliazurlo
 4. Sutcliffe
 5. Pettegrew & Wolf

پژوهشی نشان داد پرسشنامه فوق در نسخه ایرانی از اعتبار و پایایی لازم برخوردار است. در رابطه با ابزار دیگری، قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) روایی و پایایی پرسشنامه چهارعاملی هیجانات معلمان را بررسی کرده‌اند. در این پرسشنامه چهار مؤلفه لذت، اضطراب، عصبانیت و افتخار معلمان مورد سنجش و اندازه‌گیری قرار گرفته است که همه مؤلفه‌ها مرتبط با عوامل درونی استرس و هیجانات معلمان است. جوادی و همکاران (۱۳۹۸) نیز در پژوهش دیگری پرسشنامه کیفیت زندگی کاری معلمان را طراحی و رواسازی کردند. این پرسشنامه دارای پنج مؤلفه اصلی شامل مؤلفه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی، شغلی و سازمانی می‌باشد و مرتبط با جنبه‌های گوناگون کیفیت زندگی کاری معلمان است؛ ولی به طور مستقیم ویژگی مرتبط با استرس شغلی را بررسی نمی‌کند. معمولاً پرسشنامه‌هایی که برای بررسی استرس شغلی به کار گرفته می‌شود، تفاوت بین انواع شغل را در نظر نمی‌گیرند. همچنین، عوامل خاصی را که در شغل مورد نظر بر استرس تأثیرگذار است، ارزیابی نمی‌کنند (جانسون^۱ و همکاران، ۲۰۰۵). در نتیجه، مقیاس‌های جداگانه برای سنجش عوامل استرس‌زا در هر شغل و حرفه‌ای برای بهبود عملکرد کارکنان ضروری است. هدف مطالعه حاضر بررسی روایی و اعتبار یک مقیاس خاص برای معلمان است که می‌تواند به عنوان پایه‌ای برای انجام مداخلات مؤثر برای معلمان ایرانی از طریق ارزیابی استرس وارد شده به آن‌ها از طریق دانش‌آموزان باشد. بنابراین، مسأله اصلی این پژوهش عبارت است از اینکه نسخه ایرانی ابزار استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز چه ویژگی‌های روان‌شناختی دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش بر اساس هدف کاربردی و بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات توصیفی همبستگی است. جامعه این پژوهش عبارت است از همه معلمان استان‌های البرز، قزوین و زنجان در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰. به منظور انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. بدین

1. Johnson

صورت که پرسشنامه الکترونیکی بین معلمان استان‌های البرز، قزوین و زنجان از طریق فضای مجازی ارسال و به صورت آنلاین تکمیل شد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران^۱ استفاده شد که با توجه به محاسبات صورت گرفته تعداد ۵۲۰ نفر تعیین شد. مقیاس‌های اندازه‌گیری پژوهش به صورت پرسشنامه بین آزمودنی‌ها توزیع شد و پس از توضیح اولیه و تأکید بر محرمانگی اطلاعات و امکان انصراف از ادامه حضور، از آن‌ها خواسته شد به سؤالات پاسخ دهند. در ادامه، مشخصات ابزارهایی که به عنوان مبنای تدوین پرسشنامه حاضر، مورد استفاده قرار گرفته‌اند، ارائه شده است. یکی از ابزارهایی که به عنوان مبنای تهیه و تدوین پرسشنامه این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است، مقیاس استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز^۲ است که در ایتالیا توسط تادی^۳ و همکاران (۲۰۱۷) و بر اساس تئوری نظری دورمن و زاف^۴ (۲۰۰۴) درباره مقیاس استرس اجتماعی از جانب مشتری، ساخته و اعتباریابی شد. این پرسشنامه دارای ۱۸ سؤال است که مؤلفه‌های اصلی آن شامل پرخاشگری کلامی، ایرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند می‌باشد. تادی و همکاران (۲۰۱۷) بر اساس مقادیر مختلف آلفای کرونباخ ضریب اعتبار از نوع همسانی درونی مؤلفه‌های پرسشنامه را بین ۰/۷۵ تا ۰/۸۶ گزارش کرده‌اند. بنابراین، پرسشنامه ابزار قابل اطمینانی برای سنجش استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز است.

دیگر ابزار مورد استفاده در پژوهش، سیاهه فرسودگی شغلی ماسلاچ^۵ (۱۹۸۱) است. این ابزار، سیاهه‌ای است که برای سنجش میزان فرسودگی شغلی در کارکنان مشاغل مختلف سازمانی و نیز مقایسه سطوح فرسودگی شغلی افراد سازمانی و نیز افراد و گروه‌های پژوهشی مختلف است. سیاهه دارای ۲۲ سؤال است. نمره‌گذاری سیاهه فرسودگی شغلی ماسلاچ، بر اساس مقیاس لیکرت ۷ درجه‌ای از صفر (هرگز) تا شش (خیلی زیاد) است. هنگام تکمیل این سیاهه توسط آزمودنی، شخص احساس خود را با توجه به گزینه‌های تحت اختیار بیان می‌کند. تفسیر سیاهه فرسودگی شغلی

-
1. Cochran
 2. Teacher Social Stress Scale-Student Related (TSS-SR)
 3. Taddei
 4. Dormann & Zapf
 5. Maslach Burnout Inventory (MBI)

ماسلاچ بدین صورت است که هر چه فرد نمره بالاتری کسب نماید، بیانگر تجربه فرسودگی شغلی بیشتر می‌باشد. این سیاهه دارای سه خرده‌مقیاس شامل خستگی عاطفی یا هیجانی، شخصیت‌زدایی و فقدان موفقیت فردی است. ماسلاچ ضریب پایایی درونی را برای خستگی عاطفی ۰/۸، شخصیت‌زدایی ۰/۷۹ و موفقیت فردی را ۰/۷۱ گزارش کرده است. اعتبار و پایایی این پرسشنامه برای اولین بار در ایران توسط فیلیان (۱۳۷۱) مورد تأیید قرار گرفته است و ضریب اعتبار از نوع همسانی درونی ۰/۷۸ برآورد شده است. همچنین، جمالی، تقی‌پورظهیر و صالحی (۱۳۸۸) ضریب پایایی کل آزمون را ۰/۹۱ محاسبه کرده‌اند. با توجه به استاندارد بودن پرسشنامه فرسودگی شغلی، این پرسشنامه دارای اعتبار لازم برای سنجش میزان فرسودگی شغلی است.

یافته‌های پژوهش

از بین ۵۲۰ نفر شرکت‌کننده در پژوهش ۲۹۲ نفر (معادل ۵۶ درصد) زن و ۲۲۸ نفر (معادل ۴۴ درصد) مرد بودند. کمترین تجربه کاری ۳ سال، و بیشترین آن ۲۰ سال و میانگین آن ۱۱ سال بود. دامنه سنی شرکت‌کنندگان بین ۲۴ تا ۴۱ سال با میانگین ۳۲ سال بود. ۴۶۵ نفر (معادل ۸۹ درصد) از معلمان رسمی و ۵۵ نفر (۱۱ درصد) حق‌التدریسی بودند.

در این پژوهش ارزیابی روان‌سنجی ابزار با تعیین اعتبار و روایی انجام شد. برای اعتبار، آلفای کرونباخ، اعتبار مرکب و بازآزمایی محاسبه و ارزیابی شدند. در بررسی روایی، روایی سؤال (همبستگی هر سؤال با نمره کل)، روایی محتوایی (طبق نظر متخصصان)، همگرا (براساس ارزیابی همبستگی با نمره حاصل از آزمون فرسودگی شغلی) و سازه (تحلیل عاملی تأییدی) بررسی می‌شوند. در این پژوهش برای بررسی و برقراری روایی محتوایی با یک گروه ۵ نفری از متخصصان روان‌شناسی تربیتی درباره ارتباط محتوا و معنای هر یک از سؤال‌ها با فلسفه و هدف پرسشنامه، ابتدا به صورت فردی و سپس، یک جلسه گروهی بحث شد. در این جلسه درباره دیدگاه‌های اصلاحی متخصصان در کنار استدلال‌های پژوهشگر بحث شد. بیشتر پیشنهادها برای شفاف‌سازی موضوع سؤال بود که با هم‌اندیشی گروه به نتیجه و توافق رسید. پس از هم‌فکری و دریافت اصلاحاتی درباره محتوای سؤال‌ها، روایی محتوایی به‌عنوان ارتباط نظری سؤال‌ها با هدف آزمون، تأمین شد.

هر چند پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز قبلاً در پژوهش تادی و همکاران (۲۰۱۷) ساخته و اعتباریابی شده است، اما با توجه به اینکه در جامعه ایران استفاده نشده است، برای بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد.

قبل از انجام تحلیل عاملی تأییدی لازم بود مفروضه‌های اصلی آن بررسی شوند. سطح اندازه‌گیری متغیرها فاصله‌ای بود و حجم نمونه بیشتر از مقدار توصیه شده بود. نرمال بودن توزیع متغیرها با شاخص کجی و کشیدگی انجام شد که با توجه به اینکه مقدار این دو شاخص برای همهٔ عامل‌ها بین ۱- تا ۱ قرار داشت، می‌توان از نرمال بودن توزیع داده‌ها اطمینان حاصل کرد. برای حصول اطمینان از روابط کلی مدل، شاخص‌های برازش مدل در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱. شاخص‌های ارزیابی برازش کلی مدل اندازه‌گیری

شاخص	مقدار	حد مطلوب	وضعیت
χ^2	۷۰۳۶	-	-
df	۶۷	-	-
P	۰/۰۰	<۰/۰۵	نامطلوب
χ^2/df	۱/۰۵	<۳	مطلوب
RMSEA	۰/۰۱	<۰/۰۵	مطلوب
GFI	۰/۹۶	>۰/۹	مطلوب
AGFI	۰/۹۵	>۰/۹	مطلوب
TLI	۰/۹۴	>۰/۹	مطلوب
NFI	۰/۹۵	>۰/۹	مطلوب
CFI	۰/۹۵	>۰/۹	مطلوب

بنا بر اطلاعات جدول ۱، از بین هشت شاخص بررسی شده، هفت شاخص در وضعیت مطلوب، یک شاخص در وضعیت نسبتاً مطلوب و یک شاخص نیز در وضعیت نامطلوب قرار دارد. البته دلیل نامطلوب بودن معناداری خی دو، زیاد بودن حجم نمونه است. این آزمون در چنین شرایطی معنادار می‌شود، لذا کمتر محل اعتناست؛ اما طبق دیگر شاخص‌ها می‌توان گفت برازش کلی مدل اندازه‌گیری مطلوب و پذیرفتنی است.

در ادامه، مدل تحلیل عاملی تأییدی با نرم‌افزار Lisrel10.2 انجام شد که گزارش کامل آن در جدول ۲ آمده است.

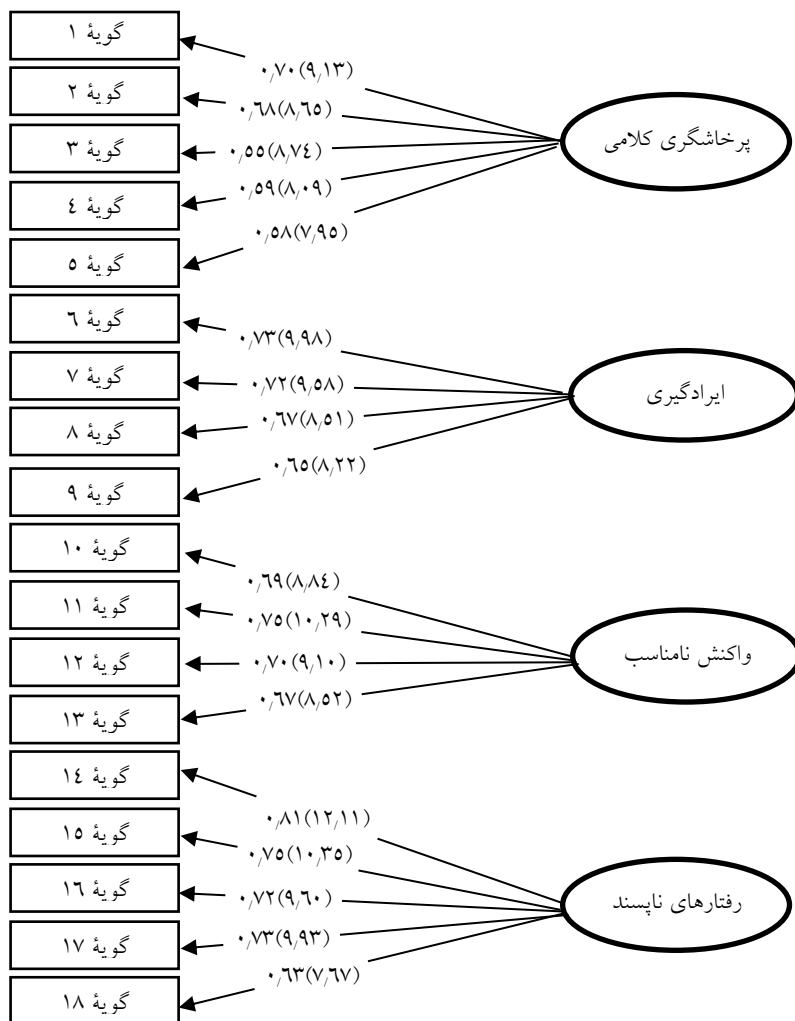
جدول ۲. نتایج تحلیل مدل اندازه‌گیری و شاخص‌های ارزیابی جزئی
برای آزمون استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز

سازه	نشانگر	ضریب استاندارد	مقدار t	R ²
پرخاشگری کلامی	X ₁	۰٫۷۰	۹٫۱۳	۰٫۴۹
	X ₂	۰٫۶۸	۸٫۶۵	۰٫۴۶
	X ₃	۰٫۵۵	۷٫۸۴	۰٫۳۰
	X ₄	۰٫۵۹	۸٫۰۹	۰٫۳۵
	X ₅	۰٫۵۸	۷٫۹۵	۰٫۳۴
ایرادگیری	X ₆	۰٫۷۳	۹٫۹۸	۰٫۵۳
	X ₇	۰٫۷۲	۹٫۵۸	۰٫۵۲
	X ₈	۰٫۶۷	۸٫۵۱	۰٫۴۵
	X ₉	۰٫۶۵	۸٫۲۲	۰٫۴۲
واکنش نامناسب	X ₁₀	۰٫۶۹	۸٫۸۴	۰٫۴۸
	X ₁₁	۰٫۷۵	۱۰٫۲۹	۰٫۵۶
	X ₁₂	۰٫۷۰	۹٫۱۰	۰٫۴۹
	X ₁₃	۰٫۶۷	۸٫۵۲	۰٫۴۵
رفتارهای ناپسند	X ₁₄	۰٫۸۱	۱۲٫۱۱	۰٫۶۶
	X ₁₅	۰٫۷۶	۱۰٫۳۵	۰٫۵۸
	X ₁₆	۰٫۷۲	۹٫۶۰	۰٫۵۲
	X ₁₇	۰٫۷۳	۹٫۹۳	۰٫۵۳
	X ₁₈	۰٫۶۳	۷٫۶۷	۰٫۴۰

بار عاملی استاندارد، مقدار t و درصد واریانس استاندارد تبیین‌شده برای تک‌تک سؤال‌های مربوط به چهار بعد استرس اجتماعی معلم در رابطه با دانش‌آموز، در جدول ۲ مشخص شده‌اند. ملاک ارزیابی، میزان ارتباط هر سؤال به عامل زیربنایی مقدار t و معناداری آن است. مقدار t بالای دو دلالت بر معناداری رابطه هر سؤال با عامل زیربنایی دارد. همان‌طور که در جدول ۲ مشخص

است، برای همه روابط سؤال‌ها با چهار عامل مقادیر t ، بالای دو هستند. بنابراین نتیجه می‌گیریم همه سؤال‌ها به‌طور معناداری چهار عامل زیربنایی پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز را اندازه می‌گیرند.

مدل نهایی پژوهش در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

برای اطمینان از روایی همگرایی پرسشنامه، همبستگی آن با نمره حاصل از پرسشنامه فرسودگی تحصیلی ماسلاچ بررسی شد. ضریب همبستگی ۰/۵۷ بین دو آزمون از روایی همگرایی این پرسشنامه حمایت کرد.

پس از تأیید روایی، اعتبار پرسشنامه بررسی شد. برای چهار عامل پرخاشگری کلامی، ایرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند آلفای کرونباخ به ترتیب، ۰/۷۵، ۰/۷۹، ۰/۸۲ و ۰/۷۲ و برای کل آزمون ۰/۷۷ به دست آمد که در سطح پذیرفتنی هستند. اعتبار مرکب برای چهار عامل پرخاشگری کلامی، ایرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند اعتبار مرکب به ترتیب، ۰/۷۵۸، ۰/۷۸۷، ۰/۷۹۲ و ۰/۸۵۲ به دست آمد. پایایی پرسشنامه با دوبار اجرای آزمون با فاصله یک هفته در یک گروه ۲۰ نفری بررسی شد. همبستگی ۰/۸۴ بین دوبار اجرای آزمون در یک گروه شاهدهی برای پایایی پرسشنامه است. با این بررسی اعتبار و پایایی پرسشنامه تأیید شد.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف بررسی ویژگی‌های روانسنجی نسخه ایرانی ابزار استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش آموز و با مطالعه روی ۵۲۰ معلم زن و مرد در سنین مختلف با سوابق کاری متفاوت و در دوره‌های مختلف آموزشی مدارس ایران صورت پذیرفت. این پرسشنامه دارای ۱۸ گویه و ۴ عامل اصلی (پرخاشگری کلامی، ایرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند) است. یافته‌ها حاکی از آن است که پرسشنامه از پایایی و روایی مطلوبی در نسخه ایرانی برخوردار است. آلفای کرونباخ برای چهار عامل پرخاشگری کلامی ۰/۷۵، ایرادگیری ۰/۷۹، واکنش نامناسب ۰/۸۲ و رفتارهای ناپسند ۰/۷۲ و برای کل پرسشنامه ۰/۷۷ به دست آمد که از پایایی ابزار حکایت دارد. این نتایج با یافته‌های تادی و همکاران (۲۰۱۷) که مقادیر مختلف آلفای کرونباخ ضریب پایایی مؤلفه‌های درونی پرسشنامه را بین ۰/۷۵ تا ۰/۸۶ گزارش کرده‌اند، همسوست. برای اطمینان از روایی همگرایی پرسشنامه، همبستگی آن با نمره حاصل از پرسشنامه فرسودگی شغلی ماسلاچ (۱۹۸۱) بررسی شد. ضریب همبستگی ۰/۵۷ بین دو آزمون از روایی همگرایی این پرسشنامه حمایت کرد. همانطور که انتظار می‌رفت، تمام معیارهای روابط معلم و دانش آموز به طور کلی با میزان فرسودگی شغلی

همبستگی داشتند. این نتایج، پتانسیل مشکلات بین معلم و دانش‌آموز را با در نظر گرفتن جنبه‌های ارتباطی زیاد آن‌ها هنگام تدریس برای ایجاد سندرم فرسودگی شغلی معلمان، نشان می‌دهد (تادی و همکاران، ۲۰۱۷).

نتایج مطالعه حاضر درباره استرس معلمان در ارتباط با دانش‌آموز با نتایج پژوهش کریمی و مرادمند (۱۳۹۰) که نشان دادند مسائل مربوط به دانش‌آموزان به طور معناداری بیش از حد متوسط در ایجاد استرس شغلی معلمان مؤثر بوده است، همسوست. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، چهار عامل اصلی پرخشگری کلامی، ایرادگیری، واکنش نامناسب و رفتارهای ناپسند از عوامل استرس‌زای معلمان در ارتباط با دانش‌آموزان مشخص شده است. این نتایج با یافته‌های پژوهش کریمی (۱۳۹۰) مطابقت دارد. وی در این پژوهش نشان داد پرخشگری کلامی از عوامل تنش‌زای ارتباط بین دانش‌آموزان و معلمان است. در پژوهش دیگری نجارزاده و صفار (۱۳۹۷) نشان دادند چگونه رفتارهای ناشایست دانش‌آموزان بر خانواده و معلمان تأثیر می‌گذارند. البته مطالعه هرمان و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد روش‌های مداخله‌ای به طور شایان توجهی از استرس معلمان و در نتیجه، پیامدهای منفی آن می‌کاهند.

مطالعات حاکی از آن است که معلمی یک شغل استرس‌زا است (جانسون و همکاران، ۲۰۰۵) و این امر می‌تواند سلامت روانی معلمان را به خطر اندازد. پژوهش‌ها حاکی از شیوع اختلال‌های روانی در بین معلمان کشورهای مختلف است (صمد^۱ و همکاران، ۲۰۱۰). عوامل مختلفی در ایجاد استرس شغلی معلمان مؤثر است. بعضی از پژوهشگران، رفتار دانش‌آموزان را مهم‌ترین عامل استرس شغلی معلمان می‌دانند (گوینگ^۲، ۲۰۰۷). استرس شغلی معلمان نه تنها باعث فرسودگی شغلی می‌شود و سلامت روانی آن‌ها را به خطر می‌اندازد، بلکه کارایی و عملکرد معلمان و در نهایت سلامت روانی دانش‌آموزان را نیز تهدید می‌کند (کلاسن^۳، ۲۰۱۰). اگرچه تدریس ممکن است، بسیار استرس‌زا باشد، اما نتایج منفی استرس طولانی‌مدت را می‌توان با توانایی و منابع مقابله‌ای مؤثر کاهش داد (هرمان و همکاران، ۲۰۲۰). امکان استفاده از ابزاری برای اندازه‌گیری استرس معلمان از نظر استرس

1. Samad
2. Geving
3. Klassen

اجتماعی ناشی از تماس زیاد آن‌ها با دانش‌آموزان، می‌تواند مداخلات خاصی را برای جلوگیری از فرسودگی شغلی و ارتقا رفاه معلمان پیشنهاد دهد (تادی و همکاران، ۲۰۱۷). به ویژه از تجزیه و تحلیل نمرات معلمان در پاسخ‌های آن‌ها به این ابزار روان‌سنجی، می‌توان برای آموزش و مدیریت احساسات، مدیریت تعارض و قاطعیت و برنامه‌ریزی برای آموزش‌های خاص آن‌ها استفاده کرد. تجزیه و تحلیل این امکان را می‌دهد که بیش از همه، به یک فعالیت عملی حمایت اجتماعی از معلمان با درگیرکردن والدین و دیگر عوامل مؤثر بر آموزش و تربیت دانش‌آموزان فکر کنیم. بنابراین، برنامه‌های مداخله‌ای که به منظور کاهش خطر فرسودگی شغلی انجام می‌شوند، باید چنین مباحثی را در دوره‌های آموزش مداوم خود داشته باشند. علاوه بر این، با شناخت اهمیت بعد اجتماعی در رشد استرس معلمان، ما باید بیشتر بر لزوم حمایت اجتماعی و تنظیم عاطفی تأکید کنیم (فیوریلی و همکاران، ۲۰۱۷). در نهایت، برنامه‌های کاهش استرس معلم می‌تواند با شناسایی و سنجش کارآمدتر معلمان که استرس زیادی دارند و همچنین، با استرس خود کنار نمی‌آیند، برای مداخله هدف قرار دهد. این امر ضمن بهبود سلامت روانی، کیفیت زندگی و کارآمدی معلمان می‌تواند باعث بهبود سلامتی روانی و عملکرد دانش‌آموزان نیز شود.

به طور خلاصه، ابزار پیشنهادی می‌تواند درک فرسودگی شغلی معلمان را به عنوان شکلی از استرس اجتماعی تسهیل کند و به معلمان کمک کند تا مشکلات بین فردی خود را در محل کار، با دانش‌آموزان خود کنترل کنند. همچنین، برای برنامه‌ریزی و نظارت بر برنامه‌های مداخله مورد استفاده قرار گیرد. در مجموع، نتایج این مطالعه از تصویب کامل پرسشنامه استرس اجتماعی معلم در ارتباط با دانش‌آموز در تحقیقات مقطعی و طولی درباره عواقب حرفه معلمی از نظر فرسودگی شغلی و مشارکت کاری حمایت می‌کند.

به عنوان پیشنهاد می‌توان گفت اگرچه برای اطمینان از روایی همگرایی پرسشنامه، همبستگی آن با نمره حاصل از پرسشنامه فرسودگی تحصیلی ماسلاچ بررسی و تأیید شد اما فقدان گروهی با آسیب‌شناسی استرسی مشخص شده از نظر بالینی به منظور مقایسه بین یک گروه بالینی و غیر بالینی می‌توانست نتایج قابل اطمینان‌تری ارائه دهد. بنابراین، مطالعات آینده باید شامل گروه‌های معلمی باشد که در آن‌ها وجود شرایط بالینی احتمالی مشخص است. همچنین، با توجه به اینکه پرسشنامه

حاضر برای سنجش میزان استرس معلم از طرف دانش‌آموز بر اساس تئوری نظری دورمن و زاف^۱ (۲۰۰۴) درباره مقیاس استرس اجتماعی از جانب مشتری کرده، و اعتباریابی شده است و شاید چهار عامل به دست آمده نتواند به طور کامل و همه‌جانبه احساس استرس معلم از جانب دانش‌آموز را بسنجد، بنابراین، مطالعه آتی می‌تواند به یک روش یا یک طرح تحقیقاتی یکپارچه کاملاً ترکیبی برای دستیابی به درک پیچیده‌تری از پدیده مورد مطالعه بپردازد. در نهایت، ممکن است معلمان شرکت‌کننده در پژوهش نتوانند به‌صراحت بپذیرند که تعامل با دانش‌آموزان استرس‌زا است، زیرا چنین وجهه‌ای از کار خود را از نظر اجتماعی نامطلوب می‌دانند. بنابراین، قالب مطالعه می‌تواند در معرض موارد مطلوب اجتماعی قرار بگیرد که با توجه بیشتر و استفاده از نمونه‌های بیشتر و روش‌های مداخله‌ای می‌توان مطالعات جامع‌تر و کامل‌تری ارائه داد.

منابع

- بیانی، علی‌اصغر، و سمیعی، رضا (۱۳۹۳). نقش استرس شغلی و فرسودگی شغلی بر سلامت روانی معلمان ابتدایی: آزمون یک مدل فرضی. *آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، ۲(۴)، ۳۱۲-۳۲۱.
- جمالی، اختر، تقی‌پور ظهیر، علی، و صالحی، مسلم (۱۳۸۸). رابطه بین عوامل شغلی و سازمانی با رفتار شهروند سازمانی اعضای هیئت علمی واحدهای منطقه یک دانشگاه آزاد اسلامی. *رهبری و مدیریت آموزشی*، ۱۰۶(۳)، ۸۷-۸۲.
- جوادی، رحم‌خدا، رسولی، محسن، و حسنی، جعفر (۱۳۹۸). طراحی پرسشنامه کیفیت زندگی کاری معلمان. *ارگونومی*، ۱(۷)، ۱۹-۱۰.
- رهاب، پریسا (۱۳۹۴). *هنجاریابی پرسشنامه استرس شغلی معلمان شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سمنان.
- قاسمی، علی، کدیور، پروین، کرامتی، هادی، و عرب‌زاده، مهدی (۱۳۹۸). بررسی روایی و پایایی پرسشنامه چهار عاملی هیجانات معلم. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۲(۱۵)، ۲۹-۷.
- کریمی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی انواع خشونت کلامی و عوامل پدیدآورنده آن از نظر دانش‌آموزان و معلمان. *پژوهشنامه حقوقی*، ۲(۲)، ۸۵-۱۰۲.
- کریمی، فریبا، و مرادمند، رضا (۱۳۹۰). بررسی ابعاد استرس شغلی دبیران دوره متوسطه. *مجله تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد تبریز*، ۱۳، ۱۲۲-۱۰۷.
- نجاززاده، فاطمه، و صفار، محمدحسین (۱۳۹۷). چگونه توانستم رفتارهای نامتعارف و استفاده از الفاظ ناشایست را در تعدادی از دانش‌آموزان آموزشگاهم بهبود بخشم. *پنجمین همایش علمی پژوهش از نگاه معلم*، میناب.
- Ansley, B. M., Houchins, D. E., Varjas, K., Roach, A., Patterson, D., & Hendrick, R. (2021). The impact of an online stress intervention on burnout and teacher efficacy. *Teaching and Teacher Education*, 98, 103-251.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22, 309-328.
- Beaman, R., Reynolds, K., & Stephenson, J. (2011). Teacher perceptions of non-compliance in rural primary schools in New South Wales. *Education in Rural Australia*, 21(2), 105-124.

- Bottiani, J. H., Duran, G. A., Pas, E. T., & Bradshaw, G. P. (2019). Teacher stress and burnout in urban middle schools: Associations with job demands, resources, and effective classroom practices. *School Psychology, 77*, 36–51.
- Boyle, G. J., Borg, M. G., Falzon, J. M., & Baglioni, A. J. (1995). A structural model of the dimensions of teacher stress. *British Journal of Educational Psychology, 65*, 49–67.
- Carson, R. L., Plemmons, S., Templin, T. J., & Weiss, H. M. (2011). You are who you are. A mixed method study of affectivity and emotional regulation in curbing teacher burnout. In G. S. Gates, W. H. Gmelch (Series Eds.), G. M. Reeve, & E. Frydenberg (Eds.), *Personality, stress, and coping. Implications for education* (Vol. 6, pp. 239–265). Charlotte, NC: IAP, Information Age Publishing.
- Chang, M. (2009). An appraisal perspective of teacher burnout: Examining the emotional work of teachers. *Educational Psychology Review, 21*, 193–218.
- Clelia zurlo M, Pes D, & Capasso R. (2013). *Teachers stress questionnaire: Validity and reliability study in Italy*. Department of humanistic studies, University of Naples.
- Dormann, C., & Zapf, D. (2004). Customer-related social stressors and burnout. *Occupational Health Psychology, 9*, 61–82.
- Ervasti, J., Kivimäki, M., Pentti, J., Suominen, S., Vahtera, J., & Virtanen, M. (2012). Association of pupil vandalism, bullying and truancy with teachers' absence due to illness: A multilevel analysis. *School Psychology, 50*, 347–361.
- Evers, W. J., Tomic, W., & Brouwers, A. (2004). Burnout among teachers: Students' and teachers' perceptions compared. *School Psychology International, 25*(2), 131–148.
- Fiorilli, C., Albanese, O., Gabola, P., & Pepe, A. (2017) Teachers' emotional competence and social support: Assessing the mediating role of teacher burnout. *Scandinavian Journal of Educational Research, 61*(2), 127–138.
- Fiorilli, C., De Stasio, S., Benevene, P., Iezzi, D. F., Albanese, O., & Pepe, A. (2015). Copenhagen Burnout Inventory (CBI): A validation study in the Italian teacher sample. *Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology, 22*(4), 1–16.
- Friedman, I. A. (2006). Classroom management and teacher stress and burnout. In C. Evertson & C. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 925–944). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Geving, AM. (2007). Identifying the types of student and teacher behaviors associated with teacher stress. *Teaching and Teacher Education: An international Journal of Research and Studies, 23*(5), 624-640.
- Grayson, L. J., & Alvarez, H. K. (2008). School climate factors relating to teacher burnout: A mediator model. *Teaching and Teacher Education, 24*, 1349–1363.
- Herman, K. C., & Reinke, W. M. (2015). *Stress management training for teachers: A proactive guide*. New York, NY: Guilford.
- Herman, K. C., Prewitt, S. L., Eddy, G. L., Savale, A., & Reinke, W. M. (2020). Profiles of middle school teacher stress and coping: Concurrent and prospective correlates. *School Psychology, 78*, 54–68.
- Johnson, S., Cooper, C. Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P., & Millet, C. (2005). The experience of work related stress across occupations. *Manage Psychology, 178-87*.
- Kinnunen, U., & Salo, K. (1994). Teacher stress: An eight-year follow-up study on teachers' work, stress, and health. *Anxiety, Stress, and Coping, 7*(4), 319–337.

- Klassen, R. M. (2010). Teacher Stress: The mediating role of collective efficacy beliefs. *Educational Research*, 103(5), 342-350.
- Kourmoussi, N., Varvogli, L., Darviri, C., & Alexopoulos, E. (2015). Teacher stress inventory: Validation of the Greek version and perceived stress levels. *Psychology Research and Behavior Management*, 8, 81-88.
- Kyriacou, C. (2001). Teacher stress: Directions for future research. *Educational Review*, 53, 27-35.
- Kyriacou, C., & Sutcliffe, J. (1979). A Note on teacher stress and locus of control. *Occupational Psychology*, 52, 227-228.
- Maslach, C. (2003). Job burnout: New directions in research and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 189-192.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of the experienced burnout. *Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Muntele, D., Arhiri, L., Curelaru, V., & Gherman, M. (2014). Teachers' occupational stress questionnaire: Psychometric properties. *Rev. Psih*, 60(2), 131-140.
- Nagatomo, K., Abe, H., Yada, H., Higashizako, K., Nakano, M., Takeda, R., & Ishida, Y. (2018). Development of the school teacher's job stressor scale. *Neuropsychopharmacology Reports* published by John Wiley & Sons Australia, Ltd on behalf of The Japanese Society of Neuropsychopharmacology.
- Pettegrew, L. S., & Wolf, G. E. (1982). Validating Measures of Teacher Stress. *American Educational Research Journal*, 19(3), 373-396.
- Robers, S., Zhang, J., Truman, J., & Snyder, T. D. (2012). Indicators of school crime and safety: 2011 (NCES 2012-002/ NCJ 236021). National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, and Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U.S. Department of Justice. Washington, DC.
- Samad, N., Hashim, Z., Moin S., & Abdullah, H. (2010). Assessment of stress and its risk factors among primary school teachers in the Klang valley. *Global J Health*, 2(2), 163-171.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2017c). Still motivated to teach: A study of school context variables, stress and job satisfaction among teachers in senior high school. *Social Psychology of Education*, 20, 15e37.
- Spilt, J. M., Koomen, M. Y., & Thijs, J. T. (2011). Teacher wellbeing: The importance of teacher-student relationships. *Educational Psychology Review*, 23, 457-477.
- Taddei, S., Contena, B., Pepe, A., & Venturini, E. (2017). The Development and psychometric properties of the teacher social stress scale-student related. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(2), 272-284.
- Van Droogenbroeck, F., Spruyt, B., & Vanroelen, C. (2014). Burnout among senior teachers: Investigating the role of workload and interpersonal relationships at work. *Teaching and Teacher Education*, 43, 99-109.